

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році

Додаток 3
до листа Міністерства освіти і наук України
від 19.08.2022 р. №1/9530-22

Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році **Українська мова**

У 2022/2023 навчальному році вивчення української мови в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами: [Українська мова 5-6 кл. \(автори Голуб Н.І., Горошкіна О.М.\)](#), [Українська мова 5-6 кл. \(автори Заболотний О.В. та ін.\)](#), рекомендованими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795); інтегрованого мовно-літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури) 5-6 кл. (автори Старагіна І.П. та ін.), рекомендовану наказом Міністерства освіти і науки України від 29.09. 2021 № 1031.

Програми розміщені на офіційному сайті МОН за [покликанням](#). Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність підручників з української мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти, зокрема, варіантність щодо реалізації кожної з модельних навчальних програм. У 5 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Електронні версії підручників для вивчення курсу розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»: <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Також систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення для 5 класу розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

– [«Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» в розділі «Нова українська школа»](#)

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, заклад загальної середньої освіти може розробити власну навчальну програму та затвердити її рішенням педагогічної ради.

Зазначені програми спрямовують діяльність учителя на виконання завдань, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти, реалізацію компетентнісного потенціалу мовно-літературної галузі, актуалізацію ціннісних орієнтирів, формування предметної та ключових компетентностей.

Для формування ключових компетентностей важливо зосередити зусилля на формуванні загальнопредметних умінь (працювати з інформацією, аналізувати,

синтезувати, порівнювати, узагальнювати, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, ефективно спілкуватися, генерувати нові ідеї тощо), розвиткові критичного мислення й емоційного інтелекту.

Вивчення кожної теми рекомендуємо починати з цілевизначення, що сприяє становленню цілеспрямованості, активізації внутрішніх мотиваційних резервів, умотивованості рефлексії, оскільки між цілевизначенням і рефлексією є логічний зв'язок, що забезпечує здатність учнів/учениць займати зовнішню позицію стосовно свого «Я», критично оцінити себе, свою діяльність, виявити невикористані резерви, окреслити шляхи подальшого самовдосконалення. З огляду на це доцільно пропонувати завдання й запитання, які учні зможуть застосовувати як орієнтири в пошуках шляхів розв'язання повсякденних життєвих проблем.

У процесі навчання необхідно заохочувати й підтримувати самостійність мислення, що дає змогу учням/ученицям розмежовувати власну й чужу позицію, порівнювати й оцінювати їх, формувати систему ставлень.

Цінними є такі вміння: виявити і сформулювати проблему; швидко знайти інформацію, необхідну й достатню для розв'язання проблеми; оцінити, чи достатньо цієї інформації для розв'язання проблеми; у разі потреби з'ясувати, якої інформації бракує для розв'язання проблеми, використати зібрану інформацію для розв'язання проблеми.

Учитель має акцентувати увагу учнів на правилах комунікативно доцільного використання одиниць усіх рівнів мови в усному й писемному мовленні, зокрема приділяти увагу труднощам слововживання, складним випадкам наголошування, правопису, нормам узгодження мовних одиниць, культурі слова тощо.

Компетентний мовець має знати правила застосування мовних формул, з допомогою яких він може познайомитися і подружитися, з'ясувати або уточнити певну інформацію, пояснити, запросити, попросити вибачення, привітати когось або висловити співчуття тощо. Для цього введено до програм, наприклад, відомості про мовленнєві жанри.

Системний характер ознайомлення учнів з мовленнєвими жанрами забезпечує насамперед їхнє місце в освітньому процесі: водночас на спеціально відведених для конкретного жанру уроках і на уроках вивчення (закріплення, повторення, узагальнення тощо) мовної теорії.

Актуальними є завдання, що забезпечують формування в учнів умінь працювати з різноманітними лексикографічними джерелами. Привертаємо увагу до іншої важливої проблеми – навчання працювати в команді, групі, парі і методів, що сприяють цьому.

До ключових мовних навичок ХХІ століття віднесено розвинений словниковий запас, що визначає доцільність системної роботи над збагаченням словника учнів.

Одним із викликів 2022/2023 навчального року є якість надання освітніх послуг в умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією.

Оскільки дистанційне навчання можна здійснювати в синхронному і асинхронному режимах, то, відповідно, зміст і характер вправ, методичне забезпечення виконання їх урахуватиме особливості співпраці учня і вчителя в умовах цих двох режимів.

Синхронний режим (коли всі учасники освітнього процесу одночасно перебувають у вебсередовищі) передбачає співпрацю вчителя й учнів у реальному часі. Це може бути відео-, аудіозв'язок, спілкування в чаті. Перевагою синхронності є одночасність, зворотність, миттєве залучення учасників у визначений час. Зворотний зв'язок має бути постійним і своєчасним. Ефективним вважаємо застосування *інтерактивних* вправ, розташованих на різноманітних електронних ресурсах, наприклад, LearningApps.org, що спонукає учнів до повторення, узагальнення і систематизації знань, формування в них стійких умінь і навичок. Крім того, можливість відразу перевірити правильність виконання вправ і завдань спонукає здобувачів освіти до рефлексії.

Зазначаємо, що *модельна навчальна програма інтегрованого мовно- літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури)* визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів 5–6-х класів з мовно-літературної освітньої галузі, пропонований зміст та види навчальної діяльності учнів, спрямовані на реалізацію очікуваних результатів на основі пропонованого змісту.

Для 5-го класу програмою передбачено 9 розділів (орієнтовно по одному розділу для одного календарного місяця). Кожен розділ містить 3 – 4 теми (орієнтовно одна тема на один календарний тиждень), які розвивають і конкретизують загальну тему розділу. У межах кожного розділу визначено *очікувані результати навчання, пропонований зміст та види навчальної діяльності*. Очікувані результати навчання відповідають орієнтирам для оцінювання з мовно-літературної освітньої галузі, визначеним у Державному стандарті базової середньої освіти. У кожному розділі представлено очікувані результати навчання з усіх чотирьох груп обов'язкових результатів навчання, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти. Пропонований зміст структуровано відповідно до базових знань за групами: «Комунікація», «Інформація», «Мовні засоби», «Текст», «Літературний твір». У межах кожного розділу є перелік текстів: художніх, зокрема фольклорних, творів класичної та сучасної літератури (української та зарубіжних); інформаційних; медіатекстів тощо, згрупованих за темами. У переліку дотримано баланс між творами класичної та сучасної літератури, творами українських і зарубіжних авторів, а також передбачено ознайомлення з творами літератур корінних народів і національних меншин України. Серед текстів є зразки різних літературних родів, жанрів, а також різних типів і стилів мовлення. Паралельно передбачено роботу з різноплановими інформаційними та іншими нехудожніми текстами, а також із медіатекстами. Крім того, опрацювання за програмою тих чи інших творів збігається в часі із відповідними офіційними та народними святами, пам'ятними датами, визначними подіями тощо, що покликано забезпечити зв'язок із життям.

Перелік текстів (зокрема художніх творів українських і зарубіжних авторів, медіатекстів тощо) є *пропонованим*. У підручниках до цієї програми автори використовують різні твори з наведеного переліку. Це має враховувати вчитель, і, залежно від кількості годин на тиждень для інтегрованого курсу, а також обраного підручника, додавати тексти з наведеного переліку для роботи в класі та для самостійного (позакласного) читання або запропонувати учням інші тексти. Спосіб роботи з текстом (читання повністю, скорочено, в уривках, прослуховування аудіокнижки тощо) залежить від його специфіки, запитів учнів, базових знань, запланованих до опрацювання, та передбачених видів навчальної діяльності. Реалізація в програмі текстоцентричного підходу робить той самий текст основою як для його аналізу, інтерпретації, оцінювання тощо, тобто для читацької діяльності, так і для розгортання видів діяльності, пов'язаних із процесом усного та

письмового мовлення, а також опанування необхідних для цього знань. Це дає змогу розв'язувати на одному уроці завдання і мовної, і літературної освіти.

Для забезпечення розвитку компетентного мовця в умовах безпосереднього спілкування програма передбачає залучення учнів до дій зі сприймання й використання інформації в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія в класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі, інтерв'ю тощо). Така мовленнєва практика розгортається навколо прослуханих/прочитаних/ переглянутих текстів або медіатекстів. Мотивування учнів до вдосконалення власного мовлення сприяє стійкому пізнавальному інтересу до фонетичних закономірностей української мови, орфоепічних норм та знань зі стилістики.

Крім безпосередньої участі в спілкуванні, учні вчать аналізувати комунікативні ситуації з позиції спостерігача (на прикладі рольових ігор, театралізації, перегляду або прослуховування медіатекстів), опановуючи необхідні для цього поняття з теорії комунікації, теорії тексту, теорії інформації. Знання зі стилістики, теорії комунікації, теорії тексту, теорії інформації на етапі адаптаційного циклу базової освіти мають прикладний характер і використовуються в процесі навчання з метою подальшого вдосконалення усного та письмового мовлення.

Інтегрований мовно-літературний курс

Для інтегрованого мовно-літературного курсу в освітній програмі закладу може бути передбачено від 7 до 10 годин тижневого навчального навантаження. Відповідно до зробленого вибору вчитель передбачає в календарному плануванні теми окремих уроків, орієнтуючись на визначені в програмі розділи (по одному на місяць) та теми (по одній на тиждень).

Для інтегрованого мовно-літературного курсу у класному журналі відводять сторінки з назвою «Інтегрований мовно-літературний курс» без поділу на окремі складники курсу. Записи на правій сторінці журналу мають бути увідповіднені з навчальною програмою та календарно-тематичним плануванням, за якими працює вчитель. На лівій сторінці класного журналу вчитель обов'язково фіксує результати тематичних та семестрових діагностичних робіт. Результати формувального оцінювання можуть бути відображені як у класному журналі, так і в щоденнику спостережень.

Упродовж роботи за зазначеними модельними навчальними програмами за підсумками кожного розділу доцільно проводити тематичну роботу для поточної діагностики/формувального оцінювання досягнення учнями очікуваних результатів навчання та опанування категорій базових знань, визначених відповідним розділом. Такі роботи можуть бути запропоновані зокрема в тестовій формі. Такі види робіт, як диктанти, аудіювання, декламування, читання мовчки та вголос, усні й письмові перекази та твори, діалогування вчитель проводить упродовж семестру з метою формувального оцінювання. Кількість і види таких робіт на семестр учитель планує самостійно.

За підсумками семестру доцільно проводити комплексну діагностичну роботу, яка дасть змогу оцінити рівень досягнення учнями очікуваних результатів навчання в усній взаємодії, письмовій взаємодії, роботі з текстом та дослідженні мовлення (4 групи обов'язкових результатів навчання за Державним стандартом базової середньої освіти).

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5 – 6 класів, які здобувають освіту

відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289.

Вивчення української мови в 5 класах з навчанням мовами національних меншин

У 2022/2023 навчальному році вивчення української мови в 5 класах з навчанням мовами національних меншин буде здійснюватися за модельними навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795: «Українська мова для класів з навчанням молдовською мовою. 5 – 9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Свінтковська С. А. та ін.), «Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Гнаткович Т. Д. та ін.), Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори-укладачі Черничко С. С. та ін.).

Програми розміщені на офіційному сайті МОН за [покликанням](#). Рекомендована кількість годин на вивчення української мови в 5 класах із навчанням молдовською, румунською, угорською мовами по 4 год. на тиждень (140 годин на рік). Кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми вчитель/вчителька розподіляє самостійно, залежно від рівня підготовленості учнів/учениць.

Необхідно розрізняти *поточне формувальне* оцінювання (оцінювання для навчання) та *підсумкове оцінювання* (семестрове, річне). Від правильної організації оцінювання значною мірою залежить ефективність управління сучасним освітнім процесом.

Поточне формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням/ученицям усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Структура формувального оцінювання: визначення цілей навчання; узгодження критеріїв оцінювання з учнями / ученицями; виявлення, збір та інтерпретація доказів навчання, зворотний зв'язок; підтримка; усунення прогалин.

Пропонуємо деякі техніки формувального оцінювання: застосування прийомів зворотного зв'язку, самооцінювання та взаємооцінювання, педагогічне спостереження, аналіз портфоліо. Щодо портфоліо – це добірка учнівських робіт (портфоліо розвитку, демонстраційне портфоліо, тематичне портфоліо, портфоліо проєкту, комбіноване портфоліо), що демонструють прогрес у навчанні й докладені зусилля за певний період навчання.

Водночас рекомендуємо техніки із застосуванням карток, піктограм/ смайлів, «5-П» («Пригадай– Підсумуй – Питай – Прокоментуй – Пов'яжи»), кубування, трихвилинна пауза, сигнали рукою, шкалювання тощо.

Формувальне оцінювання –це принципово інший підхід до організації системи контролю та оцінювання в освіті: організує освітній процес як максимально адаптований до індивідуальних особливостей, інтересів і потреб кожного здобувача освіти; формує вчителя як творчу особистість, яка усвідомлює особливе соціальне призначення освіти й, головне, готова реалізовувати його в межах своєї педагогічної діяльності.

Підсумкове оцінювання – задля отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення модельної навчальної програми або окремих освітніх компонентів. *Семестрове оцінювання* здійснюють з урахуванням різних видів навчальної діяльності, які мали місце протягом семестру, та динаміки

особистих навчальних досягнень учня / учениці. *Річне оцінювання* здійснюють на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. *Річна оцінка* не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня / учениці протягом року.

Ураховуючи адаптаційний цикл (5 клас), рекомендуємо використовувати в класах із навчанням молдовською, румунською, угорською мовами мотиваційні формули вербального оцінювання учнів/учениць:

- *низький рівень* (відтворення): Будь уважним! Говори чіткіше! Спробуй не поспішати! Зосередься, зверни увагу на... . Відповідай конкретніше! Ти вже більше працюєш над собою. Доклади більше зусиль! Я вірю в тебе! Уже краще! Значно краще!
- *середній рівень* (розуміння сприйнятого): Значно краще! Щодня тобі вдається все краще! Вітаю з першим успіхом! Я пишаюся тобою! Дуже добре! Досить вдало! Я щиро радію за тебе!
- *достатній рівень* (застосування знань): Я погоджуюся з тобою! Ти вмієш правильно висловлюватися! Мені приємно бачити твою роботу! Ти вже багато чого вмієш! Як влучно! Чудово! Молодець! Це твоя перемога!
- *високий рівень* (вияв творчих здібностей): Дуже задоволена твоєю роботою! Ти маєш особисту думку! Довершено! Зразково! Бездоганна відповідь! Пречудово! Відмінно! Тощо.

Вербальну оцінку пропонуємо реалізовувати й письмово, залишаючи відповідні сталі висловлювання / моделі в зошиті після перевіреного завдання тощо: *Уважно перевір це завдання. Спробуй знайти помилку. Потренуйся виконувати таке завдання. Ти швидко вчишся. Ти на правильному шляху. Значно краще. Ідеально виконано. Бездоганно. Чудова ідея. Відмінний результат тощо.*

Навчання й оцінювання – нероздільні механізми, а педагогічне оцінювання є одним із найважливіших елементів сучасного освітнього процесу. Від правильної організації оцінювання більшою мірою залежить ефективність його управління.

Українська література

У 2022/2023 навчальному році вивчення української літератури в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами: «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т.О. та ін.), «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П. та ін.), «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.), «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Яценко Т.О., Тригуб І.А.),

«Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Старагіна І. П. та ін).

Програми розміщені на офіційному сайті МОН за [покликанням](#).

Дидактико-методичний потенціал програм забезпечує можливість формування в процесі вивчення української літератури читацької і ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, заклад загальної середньої освіти може розробити власну навчальну програму та затвердити її рішенням педагогічної ради.

Відповідно до кожної з модельних навчальних програм створено підручники. Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність підручників з української мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти, зокрема, варіантність щодо реалізації кожної з модельних навчальних програм. У 5 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що мають гриф

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Електронні версії підручників для вивчення курсу розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Також систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення для 5 класу розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

– «[Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи](#)» у розділі «Нова українська школа».

У зміст курсу української літератури для 5 класу реалізовано *основні функції літератури для дітей та юнацтва* в сучасному соціумі. Так, *естетична функція* літератури для підлітків визначає її суть, дозволяє аналізувати літературні твори як мистецькі явища, що мають не тільки цікавий, пізнавальний зміст, але й високохудожню форму.

Морально-етична функція розкривається в ідейному змісті, підтексті художніх творів, у яких юні читачі відшукують приклади взаємин між людьми, засуджують негативні вчинки, співпереживають улюбленим героям. Це сприяє формуванню в молодших підлітків типу поведінки в соціумі.

Комунікативна функція художнього твору для дітей та юнацтва розкривається відповідно до вікових особливостей читачів, доступності їхньому сприйняттю й розумінню. Під час діалогу з автором художнього твору молодші підлітки формують уявлення про митця, співвідносять зображене в тексті з власним життєвим досвідом, вчать критично оцінювати вчинки літературних персонажів, дискутувати, пояснювати свою думку щодо прочитаного.

Особливої уваги заслуговує *методика вивчення творів сучасної української літератури для підлітків*. Процес їх опрацювання на уроках української літератури в 5 класах має бути орієнтованим на адекватне для цього віку реципієнтів сприйняття. Оскільки в кожного покоління юних читачів своя система цінностей, то й формування її найефективніше відбувається під час читання художніх творів, у центрі яких протагоніст – їхній ровесник, зі співзвучними їм почуттями й переживаннями, втіленими в його життєвих мріях, пригодах, самому процесі дорослішання.

Моделі уроків вивчення сучасних художніх творів можуть мати *триетапну структуру*: вступна частина, власне робота з текстом і підсумкова, рефлексійна частина. У вступній частині варто застосовувати інтерактивні мотиваційні завдання на основі медіатекстів, в основі яких – «занурення» у контекстуальні зв'язки художнього тексту. В основній частині уроку рекомендовано використовувати прийоми розвитку критичного й аналітичного мислення на основі текстуальної роботи: дидактичну ейдетику, складання й розгадування квестів, вікторин, виконання творчих завдань на фреймах, зокрема й на віртуальних дошках Miro, Padlet, Jamboard тощо. На уроках текстуального вивчення сучасних літературних творів доцільно практикувати творчі завдання та проєкти.

У прикінцевій частині таких уроків обов'язковою має бути рефлексія як елемент формувального оцінювання й водночас узагальнення й систематизації знань учнів. Це може бути й інтерактивне обговорення, й узагальнення за допомогою рефлексійних таблиць, схем, синквейнів тощо.

Для того, щоб підлітки адекватно зрозуміли ціннісний потенціал художнього твору, він має викликати в них зацікавлення, прагнення прочитати. Це можливе за умови

застосування сучасних технологій навчання, зокрема орієнтованих на залучення всіх учнів до процесу сприйняття, обговорення й інтерпретації художніх творів, використання *компетентнісного й діяльнісного підходів*.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289.

Видами оцінювання результатів навчання учениць/учнів є *формувальне, поточне та підсумкове*: тематичне, семестрове, річне.

Формувальне оцінювання дозволить отримувати інформацію щодо навчальних досягнень учнів не лише учителю, а й кожному здобувачеві освіти. Ця інформація необхідна учням для усвідомлення власного просування в навчанні, учителю – для визначення рівня складності завдань і коригування освітнього процесу з урахуванням можливостей і потреб класу.

Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання, зокрема учні/учениці співставляють досягнутий результат своєї діяльності з її метою, аналізують успіхи і причини індивідуальних невдач у вивченні навчального матеріалу та визначають можливі шляхи їх подолання.

Поточне оцінювання призначене для встановлення рівнів опанування здобувачами освіти навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосованих технологій навчання. Опроваджувати поточне оцінювання необхідно систематично, використовуючи завдання на повторення пройденого матеріалу й закріплення вивченого.

При здійсненні *підсумкового* оцінювання необхідно використовувати завдання для визначення рівня досягнень за кожною групою результатів: (учениця/учень) опрацьовує та використовує інформацію, застосовує її в житті. Для проведення зазначених видів оцінювання ефективно використовувати компетентнісно орієнтовані завдання.

Оцінюванню також підлягає сформованість у здобувачів освіти наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтування позиції, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалювання рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими.

В умовах *дистанційного навчання* української літератури фахові вміння вчителя-словесника використовувати *цифрові*

сервіси та онлайн-інструменти урізноманітнить освітній процес, створить можливості для розвитку творчої активності учнів, формування навичок добирати навчальну інформацію з різних інформаційних джерел, застосовувати медіаресурси для залучення контекстуальних зв'язків. Рекомендовано використовувати сервіси для створення «хмаринки слів» (*Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art, AnswerGarden* тощо), ментальних мап (*XMind, FreeMind, iMindMap, MindJet Mindmanager, Edrow Mind Map, Visual Mind* тощо), інтерактивних плакатів (*Thinglink, Glogster EDU, H5P* тощо), коміксів (*Bitstrips, Canva, Write Comics, Pixton, StoryboardThat*) тощо.

Розповіді про письменників варто супроводжувати презентаціями, слайди яких повинні містити максимум ілюстрацій і мінімум текстової інформації як пояснення до візуального матеріалу. Окремі слайди можуть бути доповнені гіперпосиланнями на відео та аудіоматеріали, що розміщені на освітніх платформах та надіслані учням через захищені канали зв'язку або саме в тому онлайн-сервісі, який учителі використовують для навчання, – *Google classroom* чи *Classtime*. Такі презентації сприятимуть повторенню й узагальненню вивченого, глибокому осмисленню творчого доробку письменників, розумінню ідейно-тематичного та художнього значення творів.

Під час онлайн-уроків учителі-словесники можуть урізноманітнити освітній процес за допомогою завдань, що передбачають створення чатів або постерів у додатках *Canva PlayBuzz, Miro, Jamboard*; здійснення віртуальних мандрівок у музеї; аналіз фото, документів, пізнавальних текстів, розміщених на віртуальних дошках *Jamboard, Padlet*; участь в онлайн-опитуваннях, тестуваннях, змодельованих за допомогою *Google Forms, Online Test Pad, Poll everywhere* тощо.

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) для 5–6 класів – новий навчальний предмет у закладах загальної середньої освіти, упровадження якого зумовлено соціальними викликами та сучасними освітніми завданнями, що унормовані новим Державним стандартом базової середньої освіти. Інтеграція літературного курсу реалізується на основі спорідненості змісту основних тем шкільних курсів української та зарубіжної літератури для 5–6 класів (*тематична інтеграція*). Програма також ґрунтується на засадах інтеграції, доцільної для адаптаційного циклу шкільної літературної освіти: *методичної* (спільні методи і прийоми навчання української та зарубіжної літератури) та *діяльнісної* (спільні види навчальної діяльності у процесі вивчення української та зарубіжної літератури). Водночас акцентується на необхідності звернення до специфічних методів і прийомів вивчення творів зарубіжної літератури, зокрема таких, як робота з текстом перекладу та оригіналу, порівняння варіантів перекладу художнього твору тощо.

Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) побудований із урахуванням дидактичного принципу послідовності та наступності в навчанні. Цей курс є послідовним продовженням літературного курсу початкової школи, у межах якого школярі ознайомлювалися з творами української та зарубіжної літератур.

Дидактико-методичний потенціал програми забезпечує можливість формування в процесі вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) *читацької і ключових компетентностей*, визначених Державним стандартом базової середньої освіти.

Відтак учитель матиме можливість констатувати результати навчальної діяльності учнів, поступово ускладнювати завдання й контролювати їх виконання.

Програма інтегрованого курсу літератур побудована за *тематично-жанровим принципом* із дотриманням *хронологічної* послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах кожного тематичного розділу.

Навчальний матеріал у 5 класі згруповано за такими *тематичними розділами*:

«Вступ», «Малі жанри фольклору та літератури», «Народні казки», «Літературні казки», «Минуле народів у фольклорі та літературі: легенди, перекази, літописні оповіді», «Поетичний образ України», «Дивовижний світ природи», «Світ дитинства», «У пошуках пригод і чудес», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

У рубриці «*Пропонований зміст навчального предмета*» презентовано різножанрові твори класичної і сучасної української та зарубіжної літератур. Добір художніх творів зроблено з урахуванням їхньої художньої вартісності, читацьких інтересів, вікових характеристик та особливостей художнього сприймання молодших підлітків. У програмі виділено дві групи художніх творів: *для текстуального вивчення і позакласного читання* (твори пов'язані з відповідними тематичними розділами програми). Деякі художні тексти, зокрема й напам'ять, можуть вивчатися за вибором учителя та учнів.

Для текстуального розгляду рекомендовано твори, що увійшли до «золотого» фонду *української та зарубіжної класики* для читання молодшими підлітками: лірика Мацуо Басьо, Т. Шевченка, Лесі Українки, Р. Бернса; проза І. Нечуя-Левицького, І.

Франка, Лесі Українки, Б. Грінченка, Р. Кіплінга, Марка Твена, О. Іваненко, М. Вінграновського, Ч. Діккенса, Льюїса Керролла та ін.

Для текстурального вивчення також рекомендовано твори *сучасних українських письменників*, як-от: В. Шевчука «Чотири сестри», Вс. Нестайка «Чарівні окуляри», З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», Г. Кирпи «Мова моя», «Мій тато став зіркою», Т. Майданович «Країна Українія», М. Морозенко «Вірність Хатіко», О. Сайко «Гаманець», І. Калинця «Вертеп маленького хлопчика», Б. Матіяш «Єва і білосніжна квітка лілії», О. Гавроша «Різдвяна історія ослика Хвостика» та ін. У змісті програми передбачено твори *сучасних зарубіжних письменників*, зокрема Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика», П. Маара «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу», Т. Флетчера «Різдвозавр та Зимові Відьми», М. МакДоналдс «Джуді Муді та НЕнудне літо» та ін.

Зміст інтегрованого курсу літератур включає твори, що викликають інтерес у сучасних молодших підлітків, а саме твори про пригоди, фантастичні події, твори жанру фентезі, твори різдвяно-новорічної тематики (розділ «Різдвяні дива»).

Твори патріотичної тематики, реалістично-психологічна проза, що представлені в програмі, сприяють виховання національно свідомих громадян України, формування гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей учнів-читачів.

Рекомендовано системно проводити уроки щодо ознайомлення з художніми творами сучасної української та зарубіжної літератур за вибором учителя та учнів, відтак розділ «Найцікавіше з літературних новинок» передбачено і в I, і в II семестрах. Учителеві важливо пам'ятати, що учням- підліткам притаманний інтерес до читання художніх творів, серед героїв яких вони впізнають себе у вирі повсякденних проблем і життєвих випробувань. Відтак їх зацікавлюють твори, у яких художньо відтворено ситуації морального становлення особистості, розкрито сучасні підліткові теми, зокрема булінгу, першого кохання, взаємин із ровесниками й людьми старшого покоління тощо.

Твори для позакласного читання подано до кожного розділу модельної навчальної програми, тож учитель має можливість формувати в учнів коло читання впродовж усього навчального року та, орієнтуючись на читацькі інтереси саме своїх учнів і власні методичні напрацювання, проводити такі 2–3 уроки на семестр у межах певного тематичного розділу.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано обмежити короткими довідками про основні факти їхнього життя і творчості або ж окремими епізодами дитинства митців, що можуть зацікавити учнів-підлітків.

У програмі забезпечено етапну наступність і безперервність вивчення понять *теорії літератури* у процесі роботи з художнім текстом. Визначено саме ті теоретико-літературні поняття, формування та поглиблення яких буде методично доцільним під час опрацювання учнями творів конкретного програмового розділу. У рубриці «*Мистецький контекст*» запропоновано до розгляду твори живопису, музики, скульптури, кіно тощо, що сприятиме цілісному осмисленню учнями кожного літературного твору. Наголошуємо, що звернення до творів інших видів мистецтва має бути методично доцільним, таким, що не відволікає юних читачів від самодостатнього художнього тексту.

До кожного тематичного розділу запропоновано *види організації навчальної діяльності* учнів-підлітків різного рівня складності: репродуктивні, пізнавально-пошукові та творчі. Акцентовано на видах діяльності, зорієнтованих на порівняння художніх творів української та зарубіжної літератури, визначення в них спільних тем, проблем, мотивів, моральних цінностей та водночас на розуміння

самобутності та самодостатності, національної специфіки кожної національної літератури. Ця рубрика має рекомендаційний характер. Особливої уваги заслуговує *методика вивчення творів сучасної української та зарубіжної літератур для підлітків*. Процес їх опрацювання на уроках інтегрованого курсу має бути орієнтованим на адекватне для цього віку реципієнтів сприйняття. Моделі уроків вивчення сучасних художніх творів можуть мати *триетапну структуру*: вступна частина, власне робота з текстом і підсумкова, рефлексійна частина. У вступній частині варто застосовувати інтерактивні мотиваційні завдання на основі медіатекстів, в основі яких – «занурення» у контекстуальні зв'язки художнього тексту. В основній частині уроку рекомендовано використовувати прийоми розвитку критичного й аналітичного мислення на основі текстуальної роботи: дидактичну ейдетику, складання й розгадування квестів, вікторин, виконання творчих завдань на фреймах, зокрема й на віртуальних дошках Miro, Padlet, Jamboard тощо. На уроках текстуального вивчення сучасних літературних творів доцільно практикувати творчі завдання та проєкти. У прикінцевій частині таких уроків обов'язковою має бути рефлексія як елемент формувального оцінювання й водночас узагальнення й систематизації знань учнів. Це може бути й інтерактивне обговорення, й узагальнення за допомогою рефлексійних таблиць, схем, синквейнів тощо.

Для того, щоб підлітки адекватно зрозуміли ціннісний потенціал художнього твору, він має викликати в них зацікавлення, прагнення прочитати. Це можливе за умови застосування сучасних технологій навчання, зокрема орієнтованих на залучення всіх учнів до процесу сприйняття, обговорення й інтерпретації художніх творів, використання компетентнісного й діяльнісного підходів.

Зарубіжна література

У 2022/2023 навчальному році вивчення зарубіжної літератури в 5 класі здійснюватиметься за модельними навчальними програмами: «Школа радості.

Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.); «Школа радості. Зарубіжна література. 5-9 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.); «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Волощук Є.В.); «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Богданець-Білокаленко Н. І. та ін.).

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, заклад загальної середньої освіти може розробити власну навчальну програму та затвердити її рішенням педагогічної ради.

Відповідно до кожної з модельних навчальних програм створено підручники. Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність підручників з української мови для 5 класу закладів загальної середньої освіти, зокрема, варіантність щодо реалізації кожної з модельних навчальних програм. У 5 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що мають гриф

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Електронні версії підручників для вивчення курсу розміщено в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Також систематизовану добірку навчально-методичного забезпечення для 5 класу розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

– «Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» у розділі «Нова українська школа».

Зважаючи на впровадження з 1 вересня 2022 р. Державного стандарту базової середньої освіти (2020), необхідно звернути особливу увагу на формування ключових компетентностей і реалізацію компетентнісного підходу засобами класичної й сучасної літератури різних країн світу. Складниками компетентності в галузі викладання зарубіжної літератури є: знання (художній текст та/або медіатекст, навчальні тексти, науково-популярні тексти, теоретичні поняття, відомості про письменників, жанри, літературні явища тощо); уміння (загальні (читання з розумінням, висловлення власної думки, критичне мислення, логічне обґрунтування позиції, робота в групі/команді, виявлення ініціативи, уміння оцінювати ризики, приймати рішення тощо) та предметні (застосування набутих знань у різних навчальних ситуаціях, в процесі виконання проєктів, дослідження, творчості тощо)); ставлення («я і своє» – виховання любові до національного через українські переклади творів, ілюстрації українських митців, взаємозв'язки української та зарубіжних літератур тощо; «я і чуже» – формування поваги до різноманіття культур/літератур світу, використання духовного досвіду цивілізованих народів, толерантне ставлення до людей інших рас, націй, національностей).

При вивченні зарубіжної літератури компетентнісний підхід має органічно поєднуватися з діяльнісним та інтегрованим підходами. Діяльнісний підхід у галузі зарубіжної літератури передбачає залучення учнів та їх мотивацію до різних видів читацької діяльності, активного діалогу з художнім текстом, виконання (самостійно або в групі/команді) творчих робіт на підставі прочитаних творів, їх обговорення (усно та письмово, зокрема в цифровому середовищі), постійного розширення кола читання з допомогою інтернет-сервісів тощо.

Особливу роль у реалізації концепції Нової української школи відіграє запровадження інтегрованого підходу в навчанні. Оскільки художній текст є сам по собі інтегральною цілістю, що поєднує різні аспекти людського буття, він дозволяє залучати для його кращого розуміння учнями знання з інших освітніх галузей/предметів/інтегрованих курсів. Відповідно на підставі осмислення художніх творів класики й сучасності учні навчаються встановлювати зв'язки між поняттями та явищами з різних сфер людського суспільства, отримують цілісний образ світу крізь призму мистецтва слова, а також мають можливість для формування засобами літератури й культури власної особистості – патріота України і водночас людини із широким світоглядом, яка відчуває приналежність до цивілізованого світу і причетність до світового культурно-історичного процесу.

Оскільки в Державному стандарті базової середньої освіти значно розширено зміст поняття «текст», у процесі викладання зарубіжної літератури необхідно навчати учнів умінням і навичкам роботи з різними видами текстів – художніми, навчальними, науковими, науково-популярними, медіатекстами, графічними, гіпертекстами тощо. Це сприятиме подальшій соціальній та культурній адаптації учнів до умов сучасного світу, цифрового середовища, формуванню критичного мислення щодо текстів різних видів, пошуку актуальних текстів та ін. При тому художня література (класична і сучасна) має розглядатися не стільки як джерело інформації, скільки в морально-етичному, світоглядному, естетичному аспектах, які відіграють надзвичайно важливу роль у становленні й вихованні юного покоління України.

Робота з різними видами текстів (зокрема художніми текстами та/або медіатекстами) у процесі викладання зарубіжної літератури має бути спрямована на досягнення результатів навчальної діяльності учнів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, а саме: 1) взаємодія з іншими особами усно,

сприймання і використання інформації у різних комунікативних ситуаціях; 2) аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів; 3) висловлювання думок, почуттів, ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема в цифровому середовищі; 4) дослідження літературних і мовних явищ, читацької діяльності та індивідуального мовлення.

Вивчення зарубіжної літератури здійснюється з урахуванням компетентнісного потенціалу мовно-літературної галузі, виключного впливу художньої літератури на формування світогляду, національної свідомості та моральних якостей учнів, розвитку їх мовленнєвої діяльності та комунікативних здібностей у процесі прилучення до найкращих книжок світу в українських перекладах, виховання засобами мистецтва слова високоосвічених і культурних громадян України, здатних захищати її національні інтереси, патріотів своєї держави.

Оцінювання п'ятикласників здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289.

Основними видами оцінювання результатів навчання учениць/учнів є *формувальне, поточне та підсумкове*: тематичне, семестрове, річне.

Формувальне оцінювання дозволить отримувати інформацію щодо навчальних досягнень учнів не лише учительці/вчителю, а й кожному здобувачеві освіти. Ця інформація необхідна учням для усвідомлення власного просування в навчанні, вчителю – для визначення рівня складності завдань і коригування освітнього процесу з урахуванням можливостей і потреб класу.

Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання, зокрема учні/учениці співставляють досягнутий результат своєї діяльності з її метою, аналізують успіхи і причини індивідуальних невдач у вивченні навчального матеріалу та визначають можливі шляхи їх подолання.

Поточне оцінювання призначене для встановлення рівнів опанування здобувачами освіти навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосованих технологій навчання. Опроваджувати поточне оцінювання необхідно систематично, використовуючи завдання на повторення пройденого матеріалу й закріплення вивченого.

При здійсненні *підсумкового* оцінювання необхідно використовувати завдання для визначення рівня досягнень за кожною групою результатів: (учениця/учень) опрацьовує та використовує інформацію, застосовує її в житті. Для проведення зазначених видів оцінювання ефективно використовувати компетентісно орієнтовані завдання.

Оцінюванню також підлягає сформованість у здобувачів освіти наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтування позиції, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалення рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими.

6-11 класи

Освітня галузь «Мови і літератури»

Українська мова

У 2022/2023 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

- у 6 – 9 класах за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804;
- у 10 – 11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за [покликанням](#). Звертаємо увагу, що в мовленнєвій лінії навчальної програми для 10-11 класів

подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма).

Системний підхід до розвитку мовлення учнів не передбачає виділення окремих годин на традиційні для 6 – 9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки ці види роботи передбачено на кожному уроці.

Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми й види роботи, але водночас прагнути протягом року рівною мірою приділяти увагу розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності.

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, учениць, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності.

Есе – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Види есе: вільне і формальне

Вільне

Ознаки:

невеликий обсяг (7-10 речень);
довільна форма і стиль викладу зі збереженням
структурованості тексту (вступ, основна частина, висновок);
наявність позиції автора.

Формальне

Ознаки:

обсяг 120-200 слів логічна організація структури
наявність відповідних компонентів (теза, аргументація, приклади, оцінювальні судження, висновок); групування
викладу;

наявність позиції автора.

Вільне есе обмежене в часі (5 – 10 і 10 – 15 хв.). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

- інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);
- критичне;
- есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини- наслідку, есе-аналіз).

Розподіл годин між розділами

Вказаний у навчальних програмах розподіл годин між розділами вважається орієнтовним. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови

Звертаємо увагу на кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в закладах загальної середньої освіти з українською мовою навчання.

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У I семестрі проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У II семестрі – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос, що здійснюється в 6 – 9 класах.

Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Тематичні і семестрові оцінки

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт.

Семестрову – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) або читання вголос.

Якщо дитина прохворіла частину семестру, пропустила, наприклад, одну тематичну, не має оцінки за якийсь вид мовленнєвої діяльності, то оцінка за семестр виводиться на розсуд учителя залежно від динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці), важливості пропущеної теми чи теми, за яку учня (ученицю) атестовано, – (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або знижена на кілька балів (на розсуд учителя) .

Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 6-9 класах

	6 кл.		7 кл.		8 кл.		9 кл.
Усього годин	122		88		70		70
Години з РМ	23		22		16		19
	I	II	I	II	I	II	I
Перевірка мовної теми	4	4	3	3	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1
твір	–	1	–	1	1	1	1
Правопис: диктант	1	1	1	1	1	1	1
Говоріння: діалог	1	–	1	–	1	–	1
усний переказ	1	–	1	–	1	–	1

усний твір	–	1	–	1	–	1	–
читання вголос	–	1	–	1	–	1	–

Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 10-11 класах

Рівень	Рівень стандарту		Філологічний рівень	
<i>Фронтальні види контрольних робіт</i>				
Форми контролю	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	3	3
Письмо:				
<i>есе</i>	2	3	1	1
<i>переказ</i>	—	—	1	1
<i>твір</i>	—	—	1	1
<i>Індивідуальні види контрольних робіт</i>				
Говоріння:				
<i>діалог</i>	1	—	1	—
<i>усний переказ</i>	1	—	1	—
<i>усний твір</i>	—	1	—	1

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо. Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не роблять).

Акцентуємо увагу, що в разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем. Зазначене завдання виконується учнем під час уроку.

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

6 – 9 класи – по два зошити;

10 – 11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою, що зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховують наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>). В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні – дистанційної форми навчання в період воєнного стану, карантинних заходів в режимі онлайн і офлайн, учителям рекомендуємо використовувати сучасні електронні ресурси: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams, записи уроків у межах проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» тощо.

Фронтальні та індивідуальні види контролю в умовах карантину проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, учителя-філолога. Педагог на свій розсуд може визначати вид та зміст завдань. Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу, зокрема з української мови, можуть прийматися рішенням методичних об'єднань учителів-філологів.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів 6–11 класів.

Українська мова в класах з навчанням мовами національних меншин закладів загальної середньої освіти

Вивчення української мови в 6-9, 10-11 класах з навчанням мовами національних меншин закладів загальної середньої освіти здійснюється за програмами, затвердженими наказами Міністерства освіти і науки України: у 6- 9 класах (наказ МОН України від 07.06.2017 №804); у 10-11 класах (рівень стандарту) (наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407).

Навчальні програми розміщені на офіційному вебсайті МОН України за [покликанням](#).

Вивчення української мови в 6-9, 10-11 класах з навчанням мовами національних меншин здійснюється на засадах компетентнісного підходу. Окрім обов'язкових видів творчих робіт, до навчальної програми включено рекомендовані, право вибору яких надано вчителю, змінювати теми висловлень відповідно до інтересів і потреб кожного класу. Учитель може обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу.

Зауважимо, що кількість годин, зазначених у програмі на вивчення української мови в основній школі, розподілено таким чином:

6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
3,5 (122 год,	2,5 (88 год,	2 (70 год,	2 (70 год,
6 год – резерв для використання на розсуд учителя)	3 год– резерв для використання на розсуд учителя)	4 год–резерв для використання на розсуд учителя)	4 год–резерв для використання на розсуд учителя)
Фронтальні види контрольних робіт			

	6		7		8		9	
Форми контролю	I	I	II	I	II	I	II	I
Перевірка мовної теми*	4	4	4	3	3	2	2	2
Письмо: ПЕРЕКАЗ	1	1	1	1	1	1	1	1
ТВІР	—	—	1	—	1	1	1	1
Правопис: ДИКТАНТ**	1	1	1	1	1	1	1	1
Аудіювання*	—	—	1	—	1	—	1	—
Читання мовчки*	1	1	—	1	—	1	—	1
Контрольне списування	1	—	—	—	—	—	—	—
Фронтальні види контрольних робіт (10 –11класи) (рівень стандарту)								

	10		11	
Форми контролю	I	I	II	
Перевірка мовної теми*	2	2	2	
Письмо: переказ	1	1	1	
твір	1	—	1	
Правопис: диктант**	1	1	1	
Аудіювання*	—	1	—	
Читання мовчки*	1	—	1	

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів урахується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботу. У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати «н/о» (нема оцінки).

Для контрольної перевірки мовних знань і вмінь використовуються завдання в тестовій формі.

Фронтально оцінюються *аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт)*, мовні знання й уміння, запис яких здійснюється на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюються *говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос*. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте відводять окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень». У I семестрі проводять оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог), результати оцінювання виставляють у колонку без дати й ураховують у найближчу тематичну. У II семестрі проводять оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос, яке здійснюється у 6–9 класах. Повторне оцінювання чотирьох видів мовленнєвої діяльності не проводять.

На розсуд учителя перевірка мовних знань і вмінь також може поєднуватися з виконанням завдань двох видів мовленнєвої діяльності (*аудіювання, читання мовчки*).

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт.

Якщо дитина хворіла протягом вивчення теми, то в журнал за тему виставляється «н/а».

Оцінку за семестр виставляється на основі тематичного оцінювання. Кількість робочих зошитів з української мови визначається за класами: 6–9 класи – по два зошити; 10–11 класи – по одному зошиту.

Інформуємо, що в освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури доступний на офіційному вебсайтах МОН України (<https://mon.gov.ua/ua>) та вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/>). Інша література може використовуватися тільки як додаткова.

Українська література

У 2022/2023 навчальному році вивчення української літератури в 6 – 9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804;

у 10-11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за [покликанням](#). *Зміст навчального матеріалу* передбачає текстове вивчення творів, що виділені *напівжирним шрифтом*, інші ж лише називаються для допомоги вчителю під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано *рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (МК)*.

Вивчення української літератури також відбувається із залученням *міжпредметних зв'язків* – МЗ (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо).

Звертаємо особливу увагу на те, що запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу чи підрозділу є *орієнтовною*, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. *Резервний час* учитель може використовувати також довільно, зокрема для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Запроваджено (*) – для творів, які не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самотійно.

Наприкінці програми для кожного класу подано *орієнтовні списки літератури* для додаткового (самотійного) читання.

У навчальній програмі профільного рівня передбачено вивчення творів літератури народів України, передовсім кримських татар. Також важливим компонентом програми є «Читацький практикум», спрямований на формулювання практичних навиків усних і письмових роздумів над прочитаним у різних стильових формах.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель-словесник на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 6–9 класах

Класи	6		7		8		9
<i>Семестри</i>	I	II	I	II	I	II	I
Контрольні роботи у формі:	3	3	3	3	3	3	3
контрольного класного твору;	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (у+п)	2	2	2	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах

<i>Семестри</i>	I	II	I	II
<i>Рівні</i>	<i>стандарту</i>		<i>профільний</i>	
Контрольні роботи у формі:	3	3	4	4
контрольного класного твору*;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2

Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

*Контрольні класні твори пропонуємо давати у формі есе, мінітворів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

**У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з української літератури слід враховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

З метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Також необхідно включати матеріали щодо різних методик активного читання. Вчитель має акцентувати увагу на підвищення рівня читацької грамотності учнів, зокрема, формування здатності учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал.

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Зарубіжна література

Звертаємо увагу, що у 2022 році оновлено зміст навчальних програм із зарубіжної літератури. Оновленим навчальним програмам «Зарубіжна література. 6 – 9 класи», «Зарубіжна література. 10 – 11 класи. Рівень стандарту», «Зарубіжна література. 10 – 11 класи. Профільний рівень» наказом від 03.08.2022 № 698 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Зміни у навчальні програми вносились у частині російської культури, історії у зв'язку з масовим вторгненням збройних сил російської федерації в Україну. Із

навчальних програм вилучені твори російських і білоруських авторів. Натомість включені твори зарубіжних письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів/учениць.

У навчальних програмах із зарубіжної літератури для 6 – 9, 10 – 11 класів залишено для вивчення творчість М. Гоголя, В. Короленка, Т. Халілова, Ільфа і Петрова, М.Булгакова («Собаче серце»), В. Кузнецова («Бабин Яр»).

Основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є рекомендовані Міністерством навчальні програми. Учитель має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, ураховуючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він має змогу вільно і творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов викладання, читацьких інтересів учнів.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють *українською мовою*. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчають в *українських перекладах*. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію *вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами*. З метою систематизації та упорядкування навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури в кожному класі. Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 6–9 класах

Класи	6		7		8		9
<i>Семестри</i>	I	II	I	II	I	II	I
Контрольні роботи у формі:	3	3	3	3	3	3	3
контрольного класного твору;	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (у+п)	2	2	2	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4

Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 10-11 класах

Семестри	I	II	I	II
Рівні	стандарту		профільний	

Контрольні роботи у формі:	2	2	4	4
контрольного класного твору*;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	1	1	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (1у+1п; у межах текстуально го вивчення)	2 (1у+1п; у межах текстуально го вивчення)	3 (1у+2п)	3 (2у+2п)
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

У 8 – 9 класах з поглибленим вивченням зарубіжної літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

У кожному семестрі **обов'язковим є** проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури слід урахувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір із зарубіжної літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не роблять.

Орієнтовний обсяг письмового твору, складеного учнем/ученицею

Клас	Кількість сторінок
6-й	1,0–1,5
7-й	1,5–2,0
8-й	2,0–2,5
9-й	2,5–3,0

Орієнтовний обсяг письмового твору (рівень стандарту)

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0–3,5
11-й	3,0–3,5

Орієнтовний обсяг письмового твору (профільний рівень)

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0–3,5
11-й	3,5–4,5

Оцінку за читання напам'ять творів із зарубіжної літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).